

RJEČOTVORJE U MARULIĆEVU I KAŠIĆEVU
PRIJEVODU *DE IMITATIONE CHRISTI*
(NA PRIMJERIMA FILOZOFSKO-TEOLOŠKOG LEKSIKA)

Marijana Horvat

UDK: 82-97'255.4=124=163.42

Marijana Horvat
Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje
Z a g r e b
mhorvat@ihjj.hr

U radu se istražuju određeni tvorbeni načini u Marulićevu i Kašićevu prijevodu popularnoga srednjovjekovnog djela *De imitatione Christi*. Analiza se zasniva na odabranim primjerima filozofskoga i teološkoga nazivlja, ali i na primjerima višeznačnoga općega leksika. Polazna je pretpostavka da je velik broj tvorenica već postojao i bio u jezik pisaca preuzet kao gotova tvorba, ali da ima i onih koje su rezultat autorovih osobnih promišljanja prema postojećim tvorbenim modelima. To se posebice odnosi na inovacije kojima se popunjavaju lakune u leksičkom fondu naznačenih područja. Odabrani primjeri uspoređuju se s potvrdama u *Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU*. Na temelju analiziranih primjera nastoje se utvrditi specifičnosti razvoja modela u tim dvama proznim prijevodnim djelima.

Ključne riječi: Toma Hämmerten, *De imitatione Christi*, Marko Marulić, *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja taščin segasvitnjih*, Bartol Kašić, *Pismo od nasledovan'ja gospodina našega Jezusa duševno i prizamjerno*, tvorba riječi, tvorenica

Autori i djela

Sadržaj ovoga rada temelji se na Marulićevu i Kašićevu prijevodu djela *De imitatione Christi*. Nazvan »zlatnom knjigom«, odnosno »petim evanđeljem«, ¹ *De imitatione Christi* (1441.) važan je i omiljen tekst asketske literature, okrenut gajenju praktične pobožnosti i problematiziranju pitanja grijeha, savjesti, pokajanja,

¹ Usp. Milan M o g u š, »O hrvatskim prijevodima *De imitatione Christi*, osobito o Marulićevu«, u: Nasl, 9 i 11.

spasenja. Osobito je prihvaćen u krugu pokreta *devotio moderna*.² To je nakon *Biblije* najprevođenije djelo na svijetu. Sačuvano je u velikom broju rukopisnih prijepisa i tiskanih izdanja. Prema novijim bibliografskim podacima do danas je registrirano – uz 700 starih (kulturološki važnih) prijepisa i prijevoda – više od 4000 izdanja na različitim jezicima, od izvornoga latinskoga, preko svih jezika kršćanskoga svijeta, do arapskoga, turskoga, sijamskoga, japanskoga, kineskoga itd.³ Latinski je izvornik prvi put tiskan u Augsburgu oko godine 1470.⁴

U literaturi nalazimo podatak da se autorstvo djela povezivalo s oko dvije stotine imena.⁵ No danas se autorstvo općenito pripisuje Tomi Hämmerkenu (1380. – 1471.), redovniku augustinskoga samostana blizu nizozemskoga grada Zwolla, a podrijetlom iz Kempena u Njemačkoj.⁶

U Hrvatsku je tekst dolazio i kao rukopis i kao tiskopis, i to iz dvaju smjerova: iz Italije i iz Njemačke.⁷ Iako točan broj hrvatskih prijevoda *Imitacije* nije pouzdano utvrđen, sigurno je da je Marko Marulić njezin prvi prevoditelj na hrvatski jezik.⁸ Prijevod pod naslovom *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja taščin segasvitnjih*⁹ dovršio je Marulić 20. lipnja 1500. godine te se tako veoma rano pojavio u Hrvata, a da je bio objavljen tiskom, imali bismo prvo izdanje na jeziku jednoga malog europskog naroda.¹⁰ Nakon Marulićeva prijevoda nove

² O pokretu *devotio moderna* v. Mirko T o m a s o v i ć, *Marko Marulić Marul*, Monografija, Erasmus naklada *et al.*, Zagreb – Split, 1999, 61–62.

³ Usp. Zvonimir K u l u n d ž i ć, »Uvodna studija«, u: Marko M a r u l i ć, *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja taščin segasvitnjih*. Priredili Z. Kulundžić i J. Derossi. Nadbiskupija zadarska – Sveta baština Duvno, Zadar – Duvno, 1989, 5.

⁴ Kulundžić navodi da je djelo tiskano između 1470. i 1472. godine, a Moguš kao godinu prvoga izdanja navodi 1471. Usp. Z. K u l u n d ž i ć, n. dj. (3), 5, i M. M o g u š, n. dj. (1), 11.

⁵ Usp. Z. K u l u n d ž i ć, n. dj. (3), 5.

⁶ Otuda i često povezivanje samoga imena s rodnim mjestom – Toma Kempenac, Toma Kempenski ili Toma iz Kempena.

⁷ Usp. M. M o g u š, n. dj. (1), 11.

⁸ Zasada je pitanje izvornika iz kojega je Marulić prevodio još uvijek neriješeno. O tome više u Marijana H o r v a t i Sanja P e r i ć G a v r a n č i ć, »Sintaktička svojstva zamjenica u Marulićevu i Kašićevu prijevodu *De imitatione Christi*«, *Rasprave IHJJ*, 35 (2009), 142 (podrubna bilješka pod brojem 4) te Marijana H o r v a t i Sanja P e r i ć G a v r a n č i ć, »Zapažanja o leksiku Marulićeva *Naslidovan'ja – od latinskoga izvornika do hrvatskoga prijevoda*«, *CM XIX* (2010), 225.

⁹ Nije sačuvan autograf Marulićeva prijevoda, nego je poznat iz dvaju prijepisa (tzv. *Zadarski/Zagrebački i Londonski rukopis*). O tome i o sudbini Marulićeva *Naslidovan'ja* općenito v. u M. H o r v a t i S. P e r i ć G a v r a n č i ć, n. dj. (8), 2010, 224.

¹⁰ Kulundžić opširno objašnjava i dokazuje da je Marulićevo *Naslidovan'je* bilo priređeno za tisak ubrzo nakon što je dovršeno te zaključuje da do objavljivanja nije došlo: »Sve do sada poznate nam činjenice i okolnosti govore nam da Marulićev prijevod djela 'De imitatione Christi' nije bio tiskan, iako je to, kako iz citirane dokumentacije proizlazi, bila stalna briga i njega samoga i njegova tiskara i izdavača Franje iz Luce, pa čak i nekih prijatelja. Taj se zaključak nameće i na temelju svjedočanstva što nam ga je ostavio Marulićev prijatelj, kanonik Toma Niger.« Z. K u l u n d ž i ć, n. dj. (3), 18.

hrvatske verzije pojavljivale su se u više navrata tijekom proteklih pola tisućljeća.¹¹ Prijevod Bartola Kašića objavljen je u Rimu 1641. godine pod naslovom *Tome od Kempisa, kanonika regulara od reda s. Augustina, Pismo od nasledovan'ja gospodina našega Jezusa duševno i prizamjerno. Slovinski ga upisa Bartolomeo Kašić Dalmatin, pop bogoslovac od Družbe Jezusove*, a doživio je još dva izdanja (Rim, 1645.; Zadar, 1854.).

Kako se do sada u nekoliko radova raspravljalo o tome je li se Kašić pri prevođenju služio Marulićevim prijevodom,¹² to neće biti predmetom ovoga rada. Ovom se prigodom nastoje istražiti tvorbeni postupci i načini pri prijenosu odabranih primjera filozofskoga, teološkoga i višeznačnoga općega leksika iz latinskoga u hrvatski jezik te pokazati koliko se ta dva prozna prijevoda na promatranoj leksičko-tvorbenoj razini podudaraju, a koliko razlikuju. Na temelju analiziranih primjera utvrđuju se i objašnjavaju posebnosti razvoja tvorbenih modela. U središtu su zanimanja određena svojstva imeničke tvorbe, posebice sufiksalne, pri čemu je naglasak stavljen na izvođenje sufiksom *-je*, odnosno *-ost* i *-stvo*. Također se analiziraju neka uočena pojedinačna prevoditeljska rješenja na temelju kojih se utvrđuju autorski hapaksi i prvopotvrđenice, najviše u području imenica, ali se raščlamba dotiče i pridjeva. Velik broj tvorenicama isti je u oba korpusa, a interes je usmjeren na tvorbene različitosti.

Marulićeve primjere donosimo prema vlastitoj transkripciji tzv. *Zadarskoga rukopisa*, a Kašićeve prema vlastitoj transkripciji prvoga izdanja. Usporedba s latinskim izvornikom odnosi se na tekst koji je u izdanje Marulićeva *Naslidovan'ja* uvrstio priređivač Milan Moguš,¹³ a primjeri su provjereni i u tekstu inkunabule *Imitatio Christi*. [Acc.] *Johannes Gerson. De meditatione cordis*. (Venecija, 1486.).¹⁴

¹¹ Popis hrvatskih prijevoda nalazi se u obama izdanjima Marulićeva *Naslidovan'ja* iz 1989. godine.

¹² Npr. Darija G a b r i ć - B a g a r i ć, »*De imitatione Christi* Tome Kempisa u Marulićevu i Kašićevu prijevodu«, *Čakavska rič*, 2 (1977), 47–70; Julije D e r o s s i, »Je li Bartol Kašić ijekavizirao Marulićev prijevod Kempenčeva djela *De imitatione Christi*«, *Čakavska rič*, 2 (1978), 17–28; Ljerka S c h i f f l e r, »Bartol Kašić i filozofsko-teološko nasljeđe«, *Bartol Kašić: zbornik radova o životu i djelu*, Zadar i Pag, 1994, 171–184; Mirko T o m a s o v i ć, »Kempenac – Marulić – Kašić«, *Bartol Kašić: zbornik radova o životu i djelu*, Zadar i Pag, 1994, 185–190.

¹³ Naime, priređujući *Naslidovan'je* za *Sabrana djela Marka Marulića*, Milan Moguš dodao je latinski tekst *De imitatione Christi* u novijem izdanju priređenom prema autografu. To je izdanje: *Thomae a Kempis De imitatione Christi libri quatuor, ex accuratissima recensione Heriberti Rosweydi ad fidem autographi facta. Editio nova curante Aloysio Schlör. Graecii MDCCCXLI. Typis et sumptibus J. A. Kienreich*. Brojčane oznake uz primjere donose se prema tom izdanju.

¹⁴ Inkunabula se nalazi u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu pod signaturom RI-160-4.

Analiza odabranih primjera

1. Praslavenski i sveslavenski sufiks *-je* (< *ъje*) plodan je u tvorbi glagolskih imenica od glagolskoga pridjeva trpnog i obilato potvrđen u oba prevoditelja, često na istoj osnovi. Za ilustraciju navode se ovi podudarni primjeri:

- lat. *creatura*_{I-III}: Marulić *stvoren'je*_{I-III} – Kašić *stvoren'je*_{I-III}
 lat. *subjectio*_{I-IX}: Marulić *po[d]ložen'je*_{I-IX} – Kašić *podložen'je*_{I-IX}
 lat. *consolatio*_{I-XII}: Marulić *utišen'je*_{I-XII} – Kašić *utišen'je*_{I-XII}
 lat. *silentium*_{I-XX}: Marulić *mučan'je*_{I-XX} – Kašić *mučan'je*_{I-XX}
 lat. *communio*_{IV-XIV}: Marulić *pričešćen'je*_{IV-XIV} – Kašić *pričešćen'je*_{IV-XIV}

2. Sljedeći primjeri pokazuju Kašićeva tvorbenja rješenja u odnosu na Marulićevo izvođenje sufiksom *-je*:

a)

- lat. *cognitio*_{I-II}: Marulić *poznán'je*_{I-II} – Kašić *poznanstvo*_{I-II}
 lat. *scientia*_{I-II}: Marulić *umin'je*_{I-II} – Kašić *umstvo*_{I-II}
 lat. *affectio*_{I-VI}: Marulić *pohotin'je*_{I-VI} – Kašić *pohotinstvo*_{I-VI}
 lat. *passio*_{I-VI}: Marulić *pohotin'je*_{I-VI} – Kašić *pohotinost*_{I-VI}
 lat. *subjectio*_{I-IX}: Marulić *podložen'je*_{I-IX} – Kašić *podložnost*_{I-IX}
 lat. *despectio*_{III-XXX}: Marulić *pogardjen'je*_{III-XXXV} – Kašić *pogrdjenstvo*_{III-XXXI}
 lat. *patientia*_{III-XXX}: Marulić *uztarpin'je*_{III-XXXV} – Kašić *ustrpljenstvo*_{III-XXXI}

b)

- lat. *contemptum (mundi)*_{I-I}: Marulić *pogarjen'je (svita)*_{I-I} – Kašić *nehajstvo (svijeta)*_{I-I}
 lat. *sensualitas (carnalis)*_{I-I}: Marulić *(putena) pohotin'ja*_{I-I} – Kašić *ćutjenstvo*_{I-I}
 lat. *(vana) scientia*_{I-II}: Marulić *(tašća) učen'ja*_{I-II} – Kašić *(tašto) umstvo*_{I-II}
 lat. *perfectio*_{I-III}: Marulić *svaršen'je*_{I-III} ('savršenstvo, savršenost') – Kašić *izvrstnost*_{I-III}
 lat. *solatium*_{II-IX}: Marulić *naslajen'je*_{II-IX} – Kašić *radost*_{II-IX}.

U Kašića je zamjetna česta uporaba sufiksa *-stvo* (< *ьstvo*) kojim se izvode apstraktne imenice srednjega roda od imeničkih i pridjevnih osnova. Jedan dio takvih tvorenica, nastalih primjenom postojećega modela, upravo su Kašićeve prvopotvrđenice (npr. od navedenih *ćutjenstvo* i *umstvo*¹⁵).¹⁶ U istom će značenju u primjeru *pohotinost* Kašić upotrijebiti i sufiks *-ost*, također veoma čest u

¹⁵ Za *ćutjenstvo* v. AR II: 143–144, a za *umstvo* AR XIX: 621.

¹⁶ Darija Gabrić-Bagarić također je u Kašićevu jeziku općenito uočila veliku uporabu sufiksa *-stvo*, često dodavanoga glagolskom pridjevu trpnom. Usp. Darija G a b r i ć - B a g a r i ć, *Jezik Bartola Kašića*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu i Institut za jezik, Sarajevo, 1984, 132. Jezik bosanskih franjevacā također karakterizira česta uporaba sufiksa *-stvo* (i *-ost*). O tome v. Darija G a b r i ć - B a g a r i ć, *Jezik Ivana Bandulavića*, Svjetlost, Sarajevo, 1989, 141–142; Darija G a b r i ć - B a g a r i ć, »Jezik Pavla Posilovića«, *Zbornik o Pavlu Posiloviću*, Šibenik i Zagreb, 2001, 72.

tvorbi apstraktnih imenica u značenju svojstva, stanja ili pojave svojstvene pojmu označenom pridjevom iz osnove.¹⁷ Prema podacima iz AR-a (X: 452) i tvorenica *pohotinost* bila bi Kašićeva prvopotvrđenica.

Sklonost tvorbi sufiksom *-ost* Kašić potvrđuje i drugim primjerima. Tako za uporabu izvedenice *skladnost*_{I-XVII} (lat. *concordia*_{I-XVII}, Marulić *sklad*_{I-XVII}), koja je prije njega potvrđena jedino u *Zrcalu duhovnom* (1621.) M. Orbinija, ali u značenju 'sličnost', Kašiću pripada prvenstvo u značenju 'sklad; ljubav; sloga'. Prevodeći latinsku imenicu *ratio*_{III-VII}, Kašić tvori istovrijednicu *razložnost*_{III-VIII}, koja se otada javlja i u drugih autora.¹⁸ Marulić na tome mjestu ima istovrijednicu *razlog*_{III-VIII}. Kašićeva je prvopotvrđenica i izvedenica *spametnost* ('mudrost, razboritost'; lat. *De providentia in agendis*_{I-IV} – Marulić *Od razuma u dilih*_{I-IV} – Kašić *Od spametnosti u djelovan'jih*_{I-IV})¹⁹, dok je izvedenica *razumjeteonost* (lat. *lumen intelligentiae*_{I-III} – Marulić *svitlost razuma*_{I-III} – Kašić *svitlost razumjeteonosti*_{I-III}) njegov hapaks (prema AR-u XIII: 724).

Nizovi iz druge skupine *contemptus – pogarjen'je – nehajstvo, sensualitas (carnalis) – (putena) pohotin'ja – ćutjenstvo, (vana) scientia – (tašća) učen'ja – (tašto) umstvo*, odnosno *perfectio – svaršen'je – izvrstnost i solatium – naslajen'je – radost* proizišli su iz višeznačnosti i značenjskih nijansa navedenih latinskih, ali i hrvatskih riječi. Stoga je promatrane hrvatske istovrijednice moguće smatrati kontekstualnim sinonimima, tj. sinonimima koji kao takvi funkcioniraju samo u određenom kontekstu.

3. Sljedeći primjeri, iako tvorbeno isti, upravo pokazuju prevoditeljsku vještinu koja se ogleda u korištenju leksičkoga bogatstva hrvatskoga jezika, što je rezultiralo (kontekstualnom) sinonimijom. Naime, hrvatski je jezik nudio više mogućnosti, a prevoditeljevo umijeće i jezični osjećaj za nijanse značenja, kako hrvatskih tako i latinskih leksema, utjecali su na konačan izbor.

Primjeri:

lat. *compunctio*_{I-I}: Marulić *skrušen'je*_{I-I} – Kašić *pokajan'je*_{I-I}

lat. *dictum*_{I-I}: Marulić *rečen'je*_{I-I} – Kašić *besjeden'je*_{I-I}

lat. *eloquentia*_{I-III}: Marulić *lipo govoren'je*_{I-III} – Kašić *besidjen'je*_{I-III}

lat. *tractatus*_{II-IX}: Marulić *počitan'je*_{II-IX} ('rasprava, raspravljanje') – Kašić *besjeden'je*_{II-IX}

lat. *instinctus*_{I-III}: Marulić *nadahnutje*_{I-III} – Kašić *pohotin'je*_{I-III}

lat. *habilitas*_{I-VII}: Marulić *hitrost*_{I-VII} – Kašić *vridnost*_{I-VII}

lat. *conversatio*_{II-I}: Marulić *življen'je*_{II-I} – Kašić *obćen'je*_{II-I}

¹⁷ Time se nikako ne želi reći da u Marulićevu prijevodu nisu potvrđena izvođenja sufiksima *-ost* i *-stvo*, nego se nastoji pokazati njihova česta uporaba u Kašićevu prijevodu, i to pogotovo na mjestima gdje Marulić rabi izvođenje sufiksom *-je*.

¹⁸ Prema podacima iz AR-a (XIII: 617) upravo su primjeri iz Kašićeva *Nasledovan'ja* prve zabilježene potvrde izvedenice *razložnost*.

¹⁹ Od rječnika prvi je bilježi Mikalja (AR XV: 944).

lat. *requies*_{III-XXX}: Marulić *praznovan'je*_{III-XXXV} – Kašić *pokojen'je*_{III-XXXI}
 lat. *requietio*_{IV-XII}: Marulić *počinutje*_{IV-XII} – Kašić *spokojen'je*_{IV-XII}²⁰

U svim je navedenim primjerima, dakle, zamjetno dodavanje istoga sufiksa različitoj, ali bliskoznačnoj osnovi.

Iz skupine izdvajamo lat. riječ *habilitas* koja je u hrvatski jezik prenesena kao *hitrost*, odnosno kao *vridnost*. Prema podacima iz AR-a (III: 610, 620; XXI: 501) obje su hrvatske riječi višeznačne i značenjski se djelomice mogu preklapati, što znači da mogu funkcionirati kao kontekstualni sinonimi. Lat. riječ *habilitas* u izvorniku je upotrijebljena u značenju 'sposobnost': *Non placeas tibi ipsi de habilitate aut ingenio tuo, ne displiceas Deo, cuius est totum, quidquid boni naturaliter habueris*.

To se značenje iščitava i u prijevodima:

Marulić – *Ne udraži se sam sebi u hitrosti razuma tvoga da ne omraziš se Bogu, koji jest sve dobro, koji jest u narav[u] ljutskomu.*

Kašić – *Ne budi ugodan tebi istomu od vridnosti ili razumka tvoga, da ne budeš neugoda Bogu, čigovo je sve što godijer dobra naravski budeš imati.*

Također spomenimo da u Marulićevu prijevodu nije potvrđena glagolska imenica od glagola *besjediti*, iako nalazimo imenicu *besida* i glagol *besiditi*. Kašić, naprotiv, veoma često rabi oblik *besjeden'je*. Prema podacima iz AR-a (I: 245) ta se glagolska imenica javlja od 16. st., a od rječnika prvi je bilježi Mikalja.

4. Osvrnut ćemo se i na tvorenice kojima su prevoditelji popunjavali prazna mjesta u leksičkome fondu hrvatskoga jezika ili ga bogatili bliskoznačnicama proširujući postojeće tvorbene modele novim sastavnicama. Tako su sufiksne izvedenice *gleditelj* (< *gledi-* + *-telj*) i *ogledatelj* (< *ogleda-* + *-telj*) za lat. *inspector*_{I-XIX} prevoditeljske prvopotvrđenice – tvorba prve pripada Maruliću²¹, a druge Kašiću.²²

Marulićev hapaks *obzoričan*_{III-VI} ('razborit, oprezan, promišljen, obziran') istovrijednica je latinskomu pridjevu *circumspectus*_{III-VI}. Riječ nije potvrđena u AR-u. Kašić taj pridjev prevodi otprijednom imenicom *obziranica*_{III-VI} ('ona koja je obzirna'), što je također hapaks jer AR (VIII: 498) za *obziranica* navodi samo potvrdu iz Kašićeva *Nasledovan'ja*.

Marulićevu hapaksu *mostirnjak*_{I-XX} ('monah, redovnik', lat. *coenobita*_{I-XX}), inače nepotvrđenu u AR-u, u Kašićevu prijevodu odgovara *remeta ili redovnik*_{I-XX}.

Prevodeći latinsku izvedenicu *solitudo*_{I-XX} ('samoća'), Marulić tvori složenicu *samostan'je*_{I-XX} ('stanje u kojem je tko sam'). Riječ je u AR-u (XIV: 580) zabilježena samo s jednom potvrdom iz 18. st. (Vitaljić). Kašić na tome mjestu

²⁰ Glagolska imenica *spokojenje*, sufiksna izvedenica od staroga glagola *spokojiti*, zabilježena je samo u Kašićevu *Nasledovan'ju* i u Mikaljinu *Blagu jezika slovinskoga* (AR XVI: 45).

²¹ Prema AR-u (III: 194) ta je riječ potvrđena samo u Belostenčevu i Stullijevu rječniku.

²² Prema AR-u (VIII: 746) nalazimo je u Kašića i Stullija.

ima izvedenicu *samoća*_{I-XX}, koja se potvrđuje od 17. stoljeća i dio je suvremenoga općeprihvaćenog leksika.

Pridjev *dugo[d]ušan*_{III-VI} kalk je prema latinskomu složenom pridjevu *longanimis*. U AR-u (II: 865) navode se potvrde iz Kašićeva *Nasledovan'ja* i iz Stullijeva rječnika, što znači da je Marulićev primjer stariji. Iako je riječ o prevedenici načinjenoj prema latinskoj riječi, Maruliću je ona mogla biti poznata iz glagoljaške baštine (*длѣгодушнѣ*).²³ Budući da Kašić ima *dugodušan*_{III-VI}, to bi mogao biti jedan od pokazatelja da se Kašić služio Marulićevim prijevodom, iako se ne isključuje mogućnost da je i on riječ poznao iz glagoljaške književnosti pa ga je Marulićev prijevod samo učvrstio u nakani da je upotrijebi.

Lat. *procurator*_{II-I} Maruliću je *opravitelj*_{II-I}, a Kašiću *pobrinutnik*_{II-I}. Marulićeva se istovrijednica u književnosti javlja od 15. st., dok je Kašićeva hapaks²⁴, a nastala je sufiksalmom tvorbom od glagola *pobrinuti se*.²⁵ Budući da tvorenica *pobrinutnik* tvorbeno ima sličnu strukturu kao polazna latinska riječ (*procurator*), moglo bi je se smatrati rubnom prevedenicom, odnosno novotvorenicom koja graniči s postupkom kalkiranja.²⁶

Lat. *seductor*_{III-V} Marulić prevodi istovrijednicom *hinac*_{III-V} riječju potvrđenom od 15. st. i nastalom sufiksalmom tvorbom od glagolske osnove (*hin-* + *-ac* > *hinac*). Svoju istovrijednicu *himbenac*_{III-V} Kašić izvodi istim sufiksom od pridjevne osnove (*himben-* + *-ac* > *himbenac*). U AR-u (III: 601) za *himbenac* izvor je samo Kašić pa je riječ o njegovu hapaksu.

Zaključak

Na temelju ovoga brojnošću i tvorbenim načinima ograničena popisa primjera ipak se mogu nazreti određeni zaključci.

U obama je prijevodima posebno uočljiva velika zastupljenost glagolskih imenica na *-je* za apstraktne pojmove (i rjeđe za konkretne) kao književnojezična odlika naslijeđa i crkvenoslavenske glagoljaške tradicije, inače prisutna u svim ranim hrvatskim latiničnim spomenicima. Kašićev »zaokret« prema tvorbi mislenih imenica sufiksima *-ost* i *-stvo* na mjestima gdje Marulić ima glagolske imenice moguće je tumačiti jezičnim razvojem u kojem nakon izjednačivanja značenja sufiksa *-je* sa značenjem sufiksa *-ost* i *-stvo* postupno počinje njihovo razdvajanje. To će dovesti do razlikovanja sufiksa sa značenjem radnje i rezultata radnje (*-je*) od sufiksa sa značenjem svojstva (*-ost*, *-stvo*). S druge strane, Kašić, kao angažirani pisac protureformacije (katoličke obnove), čvršće je vezan uz

²³ O tome više u M. Horvat i S. Perić Gavrančić, n. dj. (8), 2010, 228–229.

²⁴ AR X: 148 – potvrđeno samo u Kašićevu *Nasledovan'ju*.

²⁵ Glagol *pobrinuti se* – glag. knjižica iz 1508. i dr. (AR X: 147).

²⁶ O tome u Marulićevu *Naslidovan'ju* v. u M. Horvat i S. Perić Gavrančić, n. dj. (8), 2010, 231.

žanr nabožne književnosti čiji jezik karakterizira prepoznatljiva uporabna norma u kojoj su određena izražajna sredstva postala modelom i odlikom koje svi korisnici književnoga jezika poštuju. Tako, primjerice, franjevačka književnost (koja je dokazano utjecala na Kašičev jezik)²⁷ obiluje upravo apstraktnim imenicama na *-ost* i, osobito, *-stvo*. Stoga bi Kašičev odmak možda trebalo promatrati i u tom smislu.

Prevoditeljska rješenja interpretirana u ovome radu kao kontekstualni sinonimi svjedoče o bogatstvu i višeznačnosti hrvatskih riječi, ali i o tome da su autori prijevoda poznavali i uočavali značenjske nijanse leksema obaju jezika.

Hapaksima i prvopotvrđenicama i Marulić i Kašić dopunjuju naslijedene tvorbene modele novim sastavnicama, popunjavaju praznine u leksičkome fondu ili ga bogate novim riječima, bliskoznačnima s već postojećima, pokazujući time svoju inventivnost u odnosu na latinski izvornik i starohrvatsku jezičnu tradiciju.

Literatura

- Derossi, Julije, »Je li Bartul Kašić ijekavizirao Marulićev prijevod Kempenčeva djela *De imitatione Christi*«, *Čakavska rič*, 2 (1978), 17–28.
- Gabrić-Bagarić, Darija, »*De imitatione Christi* Tome Kempisa u Marulićevu i Kašičevu prijevodu«, *Čakavska rič*, 2 (1977), 47–70.
- Gabrić-Bagarić, Darija, *Jezik Bartola Kašića*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu i Institut za jezik, Sarajevo, 1984.
- Gabrić-Bagarić, Darija, *Jezik Ivana Bandulavića*, Svjetlost, Sarajevo, 1989.
- Gabrić-Bagarić, Darija, »Jezik Pavla Posilovića«, *Zbornik o Pavlu Posiloviću*, Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić« Šibenik i Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Šibenik i Zagreb, 2001, 53–86.
- Gabrić-Bagarić, Darija, »Život i djelovanje Bartola Kašića (1575. – 1650.)«, u knjizi: Bartol Kašić, *Institutiones linguae Illyricae / Osnove ilirskoga jezika*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002, 385–431.
- Gabrić-Bagarić, Darija, »Četiri ishodišta hrvatskoga standardnoga jezika«, *Fluminensia*, 1 (2010), 149–162.
- Horvat, Marijana, »Jezik Marulićeva djela *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja tašćin segasvitnjih*«, doktorska disertacija (rukopis), Zagreb, 2005.

²⁷ Darija Gabrić-Bagarić u nekoliko je članaka pisala o Kašičevoj povezanosti s franjevačkom književnošću; v. npr. Darija G a b r i ć - B a g a r i ć, »Četiri ishodišta hrvatskoga standardnoga jezika«, *Fluminensia*, 1 (2010), 155–158; Darija G a b r i ć - B a g a r i ć, »Život i djelovanje Bartola Kašića (1575. – 1650.)«, u: Bartol K a š i ć, *Institutiones linguae Illyricae / Osnove ilirskoga jezika*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002, 431; D. G a b r i ć - B a g a r i ć, n. dj. (16), 2001, 76.

- Horvat, Marijana; Sanja Perić Gavrančić, »Sintaktička svojstva zamjenica u Marulićevu i Kašićevu prijevodu *De imitatione Christi*«, *Rasprave IHJJ*, 35 (2009), 141–157.
- Horvat, Marijana; Sanja Perić Gavrančić, »Zapažanja o leksiku Marulićeva *Naslidovan'ja* – od latinskoga izvornika do hrvatskoga prijevoda«, *CM XIX* (2010), 223–235.
- Kulundžić, Zvonimir, »Uvodna studija«, U knjizi: Marko Marulić, *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'jatašćin segasvitnjih*, Priredili Z. Kulundžić i J. Derossi, Nadbiskupija zadarska i Sveta baština Duvno, Zadar i Duvno, 1989, 5–30.
- Malinar, Smiljka, »Marulićeva hrvatska proza«, *CM XI* (2002), 269–321.
- Marulić, Marko, *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja tašćin segasvitnjih*, Sabrana djela Marka Marulića, knj. 9, Priredio Milan Moguš, Književni krug, Split, 1989.
- Marulić, Marko, *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja tašćin segasvitnjih*, Priredili Z. Kulundžić i J. Derossi, Nadbiskupija zadarska i Sveta baština Duvno, Zadar i Duvno, 1989.
- Moguš, Milan, »O hrvatskim prijevodima *De imitatione Christi*, osobito o Marulićevu«, u knjizi: Marko Marulić, *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja tašćin segasvitnjih*, Sabrana djela Marka Marulića, knj. 9, Priredio Milan Moguš, Književni krug, Split, 1989, 9–32.
- Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, JAZU, Zagreb, 1880–1976. (= AR)
- Schiffler, Ljerka, »Bartol Kašić i filozofsko-teološko nasljeđe«, *Bartol Kašić: zbornik radova o životu i djelu*, Hrvatsko filološko društvo Zadar i Općina Pag, Zadar i Pag, 1994, 171–184.
- Tomasović, Mirko, »Kempenc – Marulić – Kašić«, *Bartol Kašić: zbornik radova o životu i djelu*, Hrvatsko filološko društvo Zadar i Općina Pag, Zadar i Pag, 1994, 185–190.
- Tomasović, Mirko, *Marko Marulić Marul*, Monografija, Erasmus naklada *et al.*, Zagreb – Split, 1999.

Marijana Horvat

WORD FORMATION IN MARULIĆ'S AND KAŠIĆ'S TRANSLATION
OF *DE IMITATIONE CHRISTI*

This paper discusses certain particular features of word formation in the Marulić and Kašić translations of the popular medieval work *De imitatione Christi*. The hypothesis is that a large number of formations already existed and were taken into the language of the writers as ready-made words, but that there are some of them that are the outcome of the author's individual deliberations with respect to existing models. At the centre of the research are certain characteristics of nominal formations, particularly those that are suffixal, where the accent is placed on constructions with the suffixes *-je*, *-ost* and *-stvo*. Also analysed are some individual translation solutions noticed on the basis of which the authorial nonce words and first confirmed usages are determined, most of all in the area of nouns, although the analysis also touches on adjectives. A subject of interest is the diversity of word formation in the two translations.

The examples are confirmed with the references in the Yugoslav Academy Dictionary of Croatian or Serbian Language.

The texts are also looked at in the context of the extra-linguistic circumstances in which they were created, that is, with respect to the fact that the author of the older translation was Humanist writer Marko Marulić and the other the almost century and a half younger Jesuit Bartol Kašić. Kašić, it is concluded, must, as committed Counter Reformation writer, be observed in the framework of his position in the genre of devotional literature, the language of which is characterised by a recognisable standard of usage. On the other hand, Marulić, while respecting the tradition, was guided above all by his personal knowledge of and feeling for language.

Key words: Thomas a Kempis, *De imitatione Christi*, Marko Marulić, *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja taščin segasvitnjih*, Bartol Kašić, *Pismo od nasledovan'ja gospodina našega Jezusa duševno i prizamjerno*, word formation, coinage